

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului **ASTRA Data Mining. Muzeul Digital al Romanului Românesc din Secolul al XIX-lea**, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național (AFCN).

Sugestie de citare a arhivei:
Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, David Morariu, Teodora Susarenco, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: secolul al XIX-lea*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2019.
http://revistatransilvania.ro/mdrr

This novel was digitized for the project **ASTRA Data Mining. Muzeul Digital al Romanului Românesc din Secolul al XIX-lea**, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration (AFCN).

Citation suggestion:
Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, David Morariu, Teodora Susarenco, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: The 19th Century*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2019.
http://revistatransilvania.ro/mdrr

MUZEUL ASTRA
COMPLEXUL NAȚIONAL MUZEAL ASTRA

CONSILIUL JUDEȚEAN SIBIU

PROIECT CO-FINANȚAT DE:
Administrația Fondului Cultural Național

ULBS
Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu

334212

TRAIAN DEMETRESCU



INTIM

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

TRAIAN DEMETRESCU • **INTIM**

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Coperta : GABRIEL BRATU

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

NU SE IMPRUMUTĂ AFARĂ

TRAIAN DEMETRESCU

Biblioteca Judeteana ASTRA
454683

INTIM

poeme în proză, nuvele

ediție îngrijită și cuvînt înainte
de
ILEANA MANOLE

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

SCRISUL ROMÂNESC, CRAIOVA, 1983

I-F+6 83
Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

1998
1984
91
IUL. 2010

334212

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

CUVÎNT ÎNAINTE

Duiosul și melancolicul Tradem a fost un scriitor al Craiovei. Varietatea domeniilor în care și-a spus cuvîntul a făcut din poetul „Senzitivelor" o figură proeminentă a epocii. A fost un ziarist temut și caustic, cronicar dramatic subtil și obiectiv, poet apreciat în mod unanim și unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai romanului liric de la sfîrșitul secolului trecut. Deși mai puțin cunoscut ca prozator, Traian Demetrescu a dat literaturii române cîteva lucrări a căror reconsiderare va dezvălui, sperăm, un destin liric de excepție, o contribuție, atunci cînd romanul românesc se afla încă la început de drum.

Volumul „Intim"[1], *apărut în 1892, conține reflecții ale poetului asupra vieții, operei de artă, procesului de creație, dezvăluiri delicate ale temperamentului său, confesiuni lirice, descrieri sugestive. El a fost urmat în 1895 de romanul „Iubita"*[2], *lucrare aproape autobiografică, o „operă personalistă", iar romanul „Cum iu-*

[1] T. Demetrescu : „Intim", Craiova, 1892, Ed. librăriei Samitca et Lazăr.

[2] T. Demetrescu : „Iubita", Craiova, 1895, Inst. de ed. Rallan și Ignat Samitca.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

bim"[3], *apărut după moartea scriitorului, reprezintă, după părerea noastră, o bună ilustrare a ceea ce numim noi „roman liric".*

„Am scris proze, sînt realist. Îmi place să studiez lumea şi apoi s-o zugrăvesc. Observ totul"[4] — *spunea scriitorul. Şi Traian Demetrescu observa într-adevăr, cu o sensibilitate rară, lumea, societatea românească de după înfrîngerea revoluţiei de la 1848, trecînd-o prin filtrul eului său.*

Scriitorii şi artiştii acestei generaţii, chiar dacă au plătit cu persecuţia şi surghiunul eroismului lor, au nutrit speranţa împlinirii idealului în slujba căruia se aflau.

În anii tinereţii şi ai maturităţii, Alecsandri, Alexandrescu, Kogălniceanu, Bolintineanu, Eliade, Boliac luptaseră în Parlament sau în presă, ocupaseră temporar, sub domnia lui Cuza şi chiar după aceea, funcţii şi demnităţi publice.

Destinul tragic al scriitorilor români începe să se contureze foarte clar în deceniul al 8-lea şi mai ales al 9-lea, cînd mulţi reprezentanţi ai generaţiei, Bolintineanu, Boliac, Eliade, Alexandrescu pier în mizerie, sub ochii indiferenţi ai oficialităţilor.

Dar dacă aceştia se sting în amurgul vieţii, mai elocventă avea să fie drama lui Eminescu. Scriitorii încep să vadă că toate încercările lor de a rămîne demni, de a urma numai glasul conştiinţei şi al adevărului, se lovesc de ostilităţile aşezărilor sociale. Într-o epocă ostilă, imprevizibilă, resortul acţiunii este neliniştea. Exodul de la ţară spre oraş, această continuă migraţie, ce antre-

---

[3] T. Demetrescu : „Cum iubim", Craiova, 1896, Inst. de ed. Ralian şi Ignat Samitca.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

nează multe conștiințe, pentru care orașele nu erau pregătite nici material și nici moral, explică demoralizarea intelectualității dezrădăcinate.

La marea majoritate a scriitorilor de la sfîrșitul secolului, se simte impasul; lipsiți de propriile mijloace nu pot pretinde nici fericirea, nici adevărul. Este „răul veacului", „spleenul", disperarea, insatisfacția terenă. Neliniștea apare în același timp ca un produs și ca o reacție particulară a omului de excepție care-și caută propriile-i răspunsuri atunci cînd revoluția burgheză fusese „à la fois libératrice et incomplète, provoquant d'exaltants espoirs, mais laissant insatisfait le besoin d'ordre et d'unité. La mal du siècle vient da là. L'Homme se trouvait démesurément libre, mais d'une liberté à qui ne s'offrait guère pour carrière que la satisfaction de besoins et d'ambitions égoistes, d'une liberté qui ne rejoignait pas une fois. Les coeurs étaint plus fatigués que satisfaits", preciza Pierre Barbèris, referindu-se la epocă.

Incetînd de a mai avea certitudini, închis în sine, atunci cînd în jurul lui se dezvoltă o societate dură, străină în tot cazul, de imensele perspective ale inimilor degajate de orice credo restrictiv, artistul avea o sete imensă de a trăi într-o dureroasă cunoaștere a dificultății de a trăi.

„Sînt obosit, sătul de zgomot, de spectacole sufletești meschine, de multe altele"[5] *— scrie poetul — precizînd cu altă ocazie: „Inima mea înavuțită de comorile*

---

[4] Scrisoarea către Al. Macedonski, 15 oct. 1885, Craiova — citată de C. D. Papastate în prefața la vol. „Scrieri alese", E. P. L., 1968.

[5] Din scrisorile poetului — Revista comemorativă „Traian Demetrescu", 1906, Craiova.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

estetice, iubește frumosul mai presus de toate ; sufletul meu ar dori să fie o fîntînă necesară de bunătăți ; mintea mea e o carte rară de înțelepciune"[6].

La Traian Demetrescu nu vom găsi acel rău al veacului propriu aristocrației franceze, melancolică fără a ști prea bine pentru ce, ci are ecou mai ales acel „mal du siècle" burghez, care se naște din conflictul dintre a voi *și* a putea ;*el nu înseamnă dezgustul pentru viață și lucruri, ci dorința, aspirația spre ceea ce viața, societatea îi refuză.*

„Sînt prea filozof adesea, căci un altul ar fi nenorocit de tot. Știu însă să-mi înșel avînturile cu credință și uit lesne neajunsurile" — spunea autorul[7].

Avem în prozele lui tema deceptiilor omului tînăr, format în spiritul unor valori care nu mai corespund realității contemporane.

„Je suis venu trop tard dans une monde trop vieux", spunea Musset, iar Sainte-Beuve scria în „Globe" din 12 decembrie 1824 : „en peux d'années, l'Europe a grandement vieille". Slăbiciunea individuală, locul făcut factorilor personali, noțiunea de „generație-victimă" vor fi expresia întrebării „Ce să faci cu tine însuți", întrebare care revine frecvent și care exprimă tema centrală a romanelor pe care le reeditățm acum.

Personajele lor, oamenii născuți la țară sau în provincie, vin în București, singur teatru susceptibil a le oferi un cadru pentru ambiții mari. Capitala atrăgea de mult timp, din toate orizonturile provinciei, oamenii preocupați să ocupe un loc pe scena vieții, dar nici unul dintre ei nu aparținea acelor clase laborioase care o populau.

---

[6] Scrisoare către Al. Macedonski, oct. 1885, ed. citată.
[7] Scrisoare către Al. Macedonski, 17 aprilie, 1885, ed. citată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Lucrările de psihologie pun accent pe importanța primilor ani, pentru echilibrul vieții adultului și, în particular, pentru relațiile ce se stabilesc între el și restul societății.

Personajele lui Traian Demetrescu sînt copii unici la părinți, rămași de timpuriu fără mamă, fapt ce explică melancolia, paginile de jurnal, timiditatea. Nestor Aldea „era copil orfan și sărac, ajutat de un unchi bogat și zgîrcit să-și termine studiile universitare în București: fire singuratecă și silitoare, nerîvnind luxul și plăcerile vieții ca alți tineri, ajuns în fine să ia o licență pentru a putea trăi".

Deși aparent bine constituiți fizic, toți au o infirmitate sau o slăbiciune fizică; tuberculoza e frecventă; și o neliniște îi face să se gîndească mereu la o posibilă durere. Jurnalele lor conțin notații despre timp, sănătate, despre ceea ce-i irită. Acești intimiști, relatîndu-și aproape zi de zi impresiile, își dezvăluie, în fond, caracterul[8].

Ribot distingea două mari tipuri de caractere: senzitivii și activii. Personajele lui Traian Demetrescu sînt niște senzitivi, oameni la care predomina exclusiv sensibilitatea. Este o sensibilitate multiformă, confundată cu sentimentul însuși al existenței. Sînt renumitele „âmes sensibles" pentru care confidența este o necesitate. Ea creează lirismul ce domină povestirea.

---

[8] La Senne înțelege prin caracter: l'ensemble des dispositions congénitales qui forme la squelette mentale d'une homme", precizînd că el nu constituie „le tout d'un homme". Cîțiva ani mai tîrziu revine asupra definiției: „Par caractère, on entend le noyau des dispositions foncières, reçus de l'hérédités, congénitales, qui constituie la structure somato-psyhiques d'un individu" în Avant-propos à Berger: „Triaté pratique d'analyse du caractère", PUF, 1978, Paris, p. VIII.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

„Și ca tuturor temperamentelor în care sensibilitatea și imaginația dezvoltă finețea simțurilor, adesea pînă la stări halucinatorii, lui Nestor Aldea i se părea că lucrurile acelea simțeau și ele, la rîndul lor, tristețea plecării sale".

Confidențele făcute într-un jurnal, vor să fie, și uneori sînt, fine analize psihologice, dar ele iau adesea alurea efuziunilor romantice, sentimentale. Dar ceea ce jurnalul nu relatează este ficțiunea în care se complace imaginația autorului și pe care o suscită propriile-i dorințe.

Prietenia, unul dintre sentimentele cele mai puternice, răspunde aceleași nevoi de a se confesa, pentru că personajul lui Traian Demetrescu este bogat în aspirații indecise, care se proiectează și se lămuresc exprimîndu-se. Astfel de prietenii apar între două ființe între care există tandrețe și un sincronism afectiv, o unire a două sensibilități sau a două neliniști („cei doi prieteni se depărtară pe drumul cel mai direct al inimei — drumul mărturisirilor"). Afinități apar și între eroi și opere de artă care-i exprimă. Cea mai potrivită pare a fi muzica.

„En général — nota F. Baldensperger — les romanciers se suvent assez peu de la musique pour libérer ou accentuer la vie du coeur"[9]*. Nestor Aldea „pentru muzică păru că simte o înclinare mai statornică. Doi ani, fără întrerupere, luă lecții serioase de violoncel". „Era parcă o înțelegere, o apropiere mai intimă între această artă și sufletul său. Se gîndea că muzica poate ține locul unei mume, al unei iubite chiar". Uneori, muzica ia*

---

[9] Fernand Baldensperger : „Sensibilité musicale et romantisme", PUF, 1925, p. 14.

direct locul confesiei, o exprimă : „I se părea că această romanță duioasă și plîngătoare îi evoca toate nuanțele dulce și melancolice pe care le poate avea albastrul : ceruri de vară, senine și calde, miozotisuri, achi albaștri". „Ea nu cunoștea cîntecul : era liniștit și molcom, ca curgerea unui fluviu ; cu note lungi — lungi, care păreau niște glasuri ce se rugau, trimise departe, spre ceruri, spre fericiri de mult așteptate. Ciudat cîntec ! Era poate o improvizație, o simfonie întocmită aproape inconștient, din aiurelile tainice ale sufletului, în stările lui de melancolie adînci și inspirate" — „Cîntecul acesta era o poveste, era o mărturisire și ea o înțelegea. Cîntecul spunea despre un ideal de fericire, visat și urmărit de sufletul lui Aldea cu nesfîrșita lui sete de a iubi și a fi fericit".

Sensitivii de acest fel lasă impresia că poartă în ei o lume deosebit de bogată. Ceea ce-i preocupă și face obiectul tuturor sondajelor, este exploatarea acestei lumi inepuizabile, în posibile infinituri. Universul lucrurilor, ca și universul celorlalți nu-i interesează decît foarte puțin. A se autoanaliza, reprezintă la început o necesitate absolută, un imperativ categoric al persoanei. Pe măsură ce se autoanalizează simt și mai mult nevoia acesteia, pentru că pe măsură ce avansează în sondajul interior observă că adevărul despre ei înșiși le scapă.

Drama este că acest eu, *așa de bogat, de misterios și profund trebuie să locuiască un corp, să facă impresie în lume. Și lui* a fi *i se substituie* a părea. *Ceilalți nu observă eul. Apare contradicția între imaginea exacerbată despre sine, corespunzînd unei aspirații foarte înalte și reprezentarea sa vine în ochii celorlalți. Dacă n-a putut fi cunoscut în afară și judecat la propria sa valoare, greșeala este în el însuși. Dorind să fie înțeles,*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

liricul, senzitivul are nevoie de dragoste, de o ființă cu care să comunice. Timiditatea transformă însă iubirea într-o nouă suferință, printr-o panică mereu posibilă. Prin dragoste el își probează voința, puterea. Ea poate fi un obstacol în calea dorinței de a fi el însuși, dar și invers. Iubirea este o nostalgie sau o revendicare, o lume secretă, plină de măreție, un dialog cu creația sau o formă de revoltă. De aceea, femeia este idealizată, adesea inaccesibilă. Ea poate aduce fericire, dar și numeroase incertitudini și aceasta declanșează toată mișcarea de sentimente, complicarea, adevărata intrigă a romanelor lui Traian Demetrescu. Pasiunea scuză totul, explică renunțarea în fața posibilei fericiri. Lirismul acestor pagini se leagă de elanul spre infinit, spre absolut: „Își simțea inima plutind într-un infinit de farmec, ca o pasăre cu aripile întinse și lenește în văzduhul cald și senin al unei zile de vară. Era o surescitare fantastică a tuturor simțurilor sale sub adierea unui somn ușor, a unui somn ideal, parcă ar fi dormit în stele... Ochii lui, pe jumătate închiși, se pierdeau într-o lumină albastră, în care se topeau raze aurii, raze lungi și dese, asemănătoare cu firele părului bălai (...); în auz îi străbăteau ca notele stinse care vin din depărtare, șoaptele unui glas plin și limpede".

Personajul încearcă să extragă din clipa fericirii toată substanța sa sensibilă, trăiește puternic momentul, îi dă profunzime, dă duratei infinitate. Nostalgia sa este tocmai nostalgia intensității pe care inima o poate trăi în fiecare moment. „En communiant avec la nature, en se confondant dans l'amour avec un être semblable et purtant différent, l'homme peut projeter et retrouver reflétée en dehors l'image totale de son être. Il se possède en autrui, et en cette brève possesion de soi, il

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

trouve une jouissance brousque, qu'il appelle au moment éternel"[10]. *În clipa fericirii eroul crede că retrăiește o lungă perioadă din existența sa. Și Traian Demetrescu găsea multiple exemple în acest sens în literatura franceză pe care o citise. Chateubriand lungea prin dedublare, profunzimea retrospectivă; la Lamartine se observa căutarea unei memorii a inimii, ca o prezență continuă; Nerval dorea să găsească într-un moment, care este întotdeauna singurul, încarnarea mereu actuală a unei iubiri care devine mitică. Dar această posesiune momentană sfîrșește printr-o depresiune: apare sentimentul unei pierderi, al unei separări consumate.*

O distanță imensă separă din nou prezentul de trecut. Între cele două apare un fel de durată moartă, timp negativ, compus din distrugere și absențe, complicînd existența... Apare tristețea, neagra melancolie, sentimentul eșecului, rezultate ale insatisfacției, mizeriei, al întoarcerii severe spre sine, al ruinării speranțelor. Sentimentul eșecului este un sentiment social. Dialectica sufletului romantic cu cele două momente ale sale: ruptura între eu și realitate și compensație în evaziune, dovedește că acest conflict: individ-societate este, de fapt, o recunoaștere a societății, o imposibilitate de a se rupe de ea.

„Pentru el, cuvîntul acesta «realitate» avea un înțeles trist și mărginit. Cu greu și-ar fi putut închipui că el mai avea și alt înțeles frumos și adînc" — și se întreba plin de neliniște: „Cine știe pe ce drumuri nesigure, prin ce noroi, prin ce proză îl va rătăci întîmplarea mai tîrziu".

---

[10] Georges Poulet: „Etudes sur le temps humain", Plon, 1949, p. XXXII—XXXIII.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Insatisfacția continuă duce la o stare de oboseală, la absența forței. Nestor Aldea își propusese să se deprindă cu starea apatică, de a nu face nimic, de a nu se gîndi la lucruri serioase, de a visa rar, „de-a gusta divinele vrăji pe care le poate crea opiul lenei : nimic, nici o aspirație către un țel înalt, nici o dorință de glorie sau de fericire, nici o idilă de iubire".

Evadarea în amintire este liniștitoare, este o îmbogățire a sufletului pustiit de suferința prezentului. Foarte frecvente sînt amintirile din copilărie ; în tablouri terminate, bine încadrate în memorie. Și aceste amintiri sînt dominate de figura luminoasă, odihnitoare a mamei. Rousseau, Chateaubriand, Nerval, scriitori îndrăgostiți și citiți la noi, au visat și ei la epoca fericită a copilăriei. Și în aceste evadări un rol important revine naturii, peisajului.

Se stabilește o misterioară legătură între peisaj și starea de suflet a personajului. Transfigurat de bucurie sau tristețe, peisajul nu este pentru erou doar un simplu cadru, ci o cutie de rezonanță, care intensifică și adîncește sentimentele.

Ieșind în grădină, fericiți de împlinirea iubirii lor, Nestor Aldea și Irena sînt fascinați de piesajul senin, luminos, de vară, în totală concordanță cu zborul inimilor lor : „O priveliște neașteptată îi înmărmurire pe amîndoi. Apropiindu-se de aleea rozelor galbene, un stol imens de fluturi albi se ridică deodată de pe flori". „Era un potop de fluturi care zburau aiuriți parcă de soare și de parfumul amețitor al trandafirilor". „Grădina toată era în stăpînirea acestor fluturi, care păreau o ninsoare primăvăratecă de fulgi căzuți din soare". Și în extaz, cei doi își amintesc de V. Hugo care spunea : „Parcă sînt sărutări care caută guri".

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Alteori, natura atrage firile visătoare, iubitoare de singurătate, prin mii de detalii, neobservate pînă atunci. Este o imixtiune a ei în drama umană. Pentru Emil Corbescu: „strada era pustie ca o alee de cimitir. Mirosul salcîmilor se împrăștia în aerul curat și liniștit; citeodată, la atingerea unei adieri ușoare, florile căzeau ca niște aripi albe de fluturi. Luna scălda în lumina ei tristă orașul adormit. Și sub tăcerea ei eternă, sufletul lui Emil parcă murea de-o-nețeleasă, de-o sfîșietoare melancolie... Era prea singur".

Inimi sensibile și triste, melancolice — personajele lui Traian Demetrescu caută permanent solitudinea în colțurile cele mai deșarte și sălbatice, în păduri, în munți neumblați.

„La nature apaisante et sublime de la montaigne n'est elle pas le symbole de l'ascension, de la délivrance offerte aux coeurs qui dans la vallée suffrent des passions. Son action est purificatrice comme cet air glacé et sans maismes qui l'on respire sur ses flancs et mieux encore à son sommet". „L'être se spiritualise par le décor alpestre, dans le cadre des montaignes, il s'achemine déjà vers le sublime"[11]*. Nestor Aldea „se dusese să petreacă vara întreagă într-un sat de lîngă munți", „și cu un nemărginit dor de singurătate și liniște" pentru că „aici natura își păstra virginitatea ei primitivă și aceasta mulțumea pe deplin simțul lui estetic".*

Eroii lui Traian Demetrescu sînt receptivi la zgomotele din natură, care reușesc a se uni într-o simfonie simbolică. Ei adună toate impresiile emise, sînt atenți la nuanțe, la tonuri. Uneori, marele spectacol al naturii este neglijat pentru un altul mai mic.

---

[11] Ch. Dédéyan: „Jean Jaques Rousseau et la sensibilité littéraire à la fin du XVIII-e siècle", Paris, 1966, p. 79—80.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Decorul montan preferat de scriitor se completează aproape întotdeauna cu cel al pădurii, al grădinilor și boschetelor, toate, colțuri intime pentru efuziile sentimentelor.

„Această (alee — n.n.) dinaintea casei era deschisă, cu frumoase gazoane de iarbă și straturi de flori. Mai încolo, aleile deveneau mai umbroase, locul se pleca spre vale și se vedea în depărtare șerpuind Moldova. Un mic braț al acesteia trecea însă prin grădină din partea unde era păduricea de brazi, în mijlocul căreia se formase și un mic lac pe care plutea o luntrișoară ; iar în jurul lacului erau mai multe boschete umbroase. Pe cînd celelalte părți ale grădinei cu florăria, cu boschetele deschise, cu straturi dese și alături cu straturi împodobite de verdeață erau vesele, aceasta era întunecată". „Singurătatea, parfumul frunzișului, șoaptele izvorului, lumina ce se strecura printre ramuri, se împreunau într-o înțelegere misterioasă, ca să înflăcăreze tot mai mult simțurile celor doi iubiți. Ei nu priveau natura ca pe o eternă nepăsătoare la durerile și fericirile oamenilor. O simțeau vie, bună, conștientă de iubirea lor, fericită ca și ei".

Limbajul florilor este folosit și el pentru exprimarea unor sentimente. Maria din „Iubita" preferă trandafirii ; Nestor Aldea o așteaptă pe Irena aranjînd pretutindeni, în camera-i modestă, buchete de trandafiri galbeni, iar în salonul în care Maria și Emil sînt cuprinși de nostalgie și visări „un miros de garoafe și de roze pătrundeau înăuntru". Pentru tristețea din sufletul lui Aldea, peisajul cel mai potrivit este cel cu „teii nînși ai parcului". Și anotimpul devine o modalitate de obiectivare a melancoliei. Iarna echivalează uneori cu vidul sufletesc, cu nepăsarea. „Înserează. Ninsoarea cade încet, încet pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

pămîntul rece, ca o fulgurire de păreri de rău pe un suflet abătut". Toamna predispune la triste reverii, la evocarea unor amintiri dragi, sub semnul melancoliei: „Arborii începeau să se desfrunzească. Mirosul puternic și trist al florilor ruginii se împrăștia în aer și parcă amintea despre moarte, ca fumul de tămîie. Toată melancolia toamnei se desprindea din parfumul ei și acest parfum ameţea din nou simţirea și imaginaţia lui Aldea, mai profund și mai ciudat decît muzica".

De la raporturile de afinitate sau contrast, pot proveni efecte care situează între erou și vidul inexorabil, un ecran compus dintr-un joc de lumini umanizate. Florile, păsările, cîmpiile, muntele și parfumurile compun o lume pe care este ușor s-o crezi destinată beatitudinii, atunci cînd, de la sentimentul existenţei proprii se poate trece la cel al uitării de sine.

Întoarcerea la natură are ca efect și descoperirea virtuţilor binefecătoare ale vieţii libere și sănătoase, în condiţiile „contractului natural", împotriva vieţii alterate a orășenilor. După Haller, la Rousseau se găsește gustul pentru viaţa simplă, rustică, naturală. Locuitorii fac parte din acest decor, unde banul nu are nici o valoare, luxul este absent și tronează liniștea. Ideea întoarcerii la viaţa simplă și la natură capătă pentru Bernardin de Saint Pierre și implicaţii sociale, pentru că această viaţă simplă și patriarhală are o valoare purificatoare și pașnică. Nestor Aldea și Emil Corbeanu vor căuta satul, provincia atunci cînd nemaiputînd suporta apăsarea citadină, vor să fie liniștiţi, să viseze, sau cînd cuprinși de melancolia trădării în iubire, speră a găsi în locurile natale echilibrul, consolarea. Odată stabilit în acest decor, eroul devenit „homo domesticus", natura are un caracter de permanentă realitate înconjurătoare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Și în vis peisajul este un interesant amestec de cunoscut și necunoscut, o proiecție a dorințelor nerealizate. În somn, sufletul e într-o mai strînsă comuniune cu întregul organism al naturii. Ceea ce este trist și obositor pentru spirit și inimă dispare și apar peisaje unde universul devine muzică și culoare. Cum starea de reverie precede sau urmează gîndirii creatoare. Pentru a gusta această fericire, inima trebuie să fie în pace, să nu fie tulburată de nici o pasiune. Starea de reverie nu se instalează decît într-un fel de echilibru și armonie a naturii. Și în strînsă legătură cu visul și feeria naturii este imaginea femeii iubite, care de obicei dezamăgește inima sensibilă a visătorului romantic.

Dinamica povestirii se naște din opoziția caracterelor. Eroul este elementul unificator al intrigii, menirea sa fiind de a da coerență conflictelor, existențelor analizate. Eforturile sale merg în direcția impunerii unei continuități în relațiile cu femeia iubită, a impunerii unei ordini în confuzia vieții sale.

Insistînd asupra nefericirii acestuia, autorul reușește să se situeze pe linia marilor eroi tragici ai clasicismului. Personajul său împrumută gesturile și vorbirea lor. Nu ia însă tonul teatral, dar cuvinte ca „destin", „soartă" apar foarte des, ca un dat, de care omul nu poate scăpa. Eroul reprezintă un univers moral al cărții, valorile absolute, în timp ce femeia, cele relative, ale vieții cotidiene. Se conturează o nouă viziune asupra eroismului, personajul nemaifiind un om de acțiune ci unul de sentiment. Inima sa delicată pare a se pleca în fața brutalității acțiunii și celelalte personaje recunosc în el incapacitatea de a acționa. Aceste observații asupra psihologiei eroilor ne permit o mai bună înțelegere a dinamicii narațiunii. Cele două naturi diferite compun un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

cuplu ce impune acțiunii o perpetuă mișcare ciclică, marcată prin separarea și reuniunea celor doi. Foarte evident, mișcarea acestui ciclu ține de fatalitatea caracterelor. Conflictul dintre cele două caractere fiind stabilit, cercul acțiunii este rupt și tensiunea narativă diminuată.

Apare o paralelă semnificativă între cele două tipuri de iubire : eroul liric — femeia și eroul liric — prietenul și confidentul său. Personajul devine pivotul a două acțiuni diferite : cea liniștită și calmă în care a trăit la început și viața zbuciumată, haotică, nesigură, începută în momentul întîlnirii cu iubirea. Această dualitate guvernează destinul eroului și ea este cea care-i determină rolul în evoluția intrigii.

*

Reinterpretînd și repunînd în circulație prozele uitate ale acestui delicat scriitor, am dorit ca ediția de față să dezvăluie laturi mai puțin cunoscute ale acelui început de drum al romanului liric, devenit mai tîrziu marele roman psihologic al literaturii noastre.

Încercarea noastră e mai mult un preludiu la o cercetare viitoare, un cuvînt pentru unul din cei mai înzestrați și mai inegali scriitori români, pornită din intenția de a nu-i da dreptate acestuia, atunci cînd afirma :

„Morții ne dau mirezme atît de dulci, îmi zic,
Iar noi le dăm uitarea sau nu le dăm nimic".

ILEANA MANOLE

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

INTIM

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

București, joi 8 octombrie 1892
Bulevardul Academiei, 4

Iubite Domnule Demetrescu,

Îți mulțumesc din suflet pentru gentileța ce ai avut de a-mi trimite volumul d-tale „Intim". L-am citit pe nerăsuflate, cum se zice, și nu-ți poți închipui cu cită dragoste te-am urmărit și cum ți-am admirat la fiecare pagină talentul fericit de a-ți nota impresiile și gîndurile cele mai delicate, într-o limbă bogată, frumoasă și precisă, cum arareori am văzut. E în acest volum simfonia unui suflet bun: am ascultat-o cu nespusă plăcere și am simțit-o.

Primește o colegială strîngere de mînă.

A. Vlahuță.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

PREFAȚĂ DE LA EDIȚIA I-a

Am scris aceste pagini în cea mai desăvîrșită singurătate. Ele cuprind senzațiile și cugetările, pe care mi le-a deșteptat mediul Naturei, unde n-am trăit decît în mine însumi.

Din aceste note risipite, am întocmit o carte.

* *
*

Aș fi dorit să n-o public.

În timpul nostru, cînd altruismul omenesc începe să se formuleze într-o nouă evoluțiune socială, a preocupa lumea numai în jurul eului tău individual, mi se pare o vanitate ridiculă, o imoralitate chiar.

Dar aici se ivește o chestiune : dacă lucrarea mea ar fi avut caracterul unei istorii, unei critice, unui roman sau al unei poeme, urma negreșit să păstrez un obiectivism, așa după cum le-a determinat știința esteticii moderne.

Cartea de față însă are un caracter cu totul intim. Ea este scrisă departe de lume, departe de zgomot, într-un colț de natură, liniștit și frumos, unde omul uită totul și caută a se regăsi pe sine.

Și dacă în aceste pagini, cititorul va afla unele din propriile lui senzațiuni și cugetări, aceasta îmi va fi singura iertare de a le fi publicat.

Traian Demetrescu

15 septembrie, 1892

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

5 *mai.* Mi se pare peste putință să găsesc cuvintele adevărate, care să întrupeze starea mea sufletească din clipele acestea. Simt un fel de extaz vag, o mutenie de gînduri nehotărîte, o uimire confuză, ca într-o contemplațiune dulce înaintea unei icoane vechi, pe care ai păstra-o în amintirea unei mume religioase.

Singurul lucru ce mi se deslușește clar, e că mă aflu departe de oraș. Zgomotul nu mă tulbură ; nu mai văd ulița murdară, plină de praf, de copii anemici și de burgheze prozaice, — uliță, ce a răsfrînt ceva din tristețea ei în temperamentul meu. Mi-am luat rămas bun de la cărțile mele scumpe, am părăsit afaceri și prieteni, am fugit... departe.

Aici se trăiește mai înțelept și mai liniștit. Mă ispitea zilnic nu știu ce nostalgie adîncă de singurătate, de odihnă, de uitare, — nostalgie pe care mi-o aduce totdeauna cerul de mai. Nebuniile, luptele și decepțiile vieții te adîncesc către dorință, — după expresia sensibilului Goncourt, — „de a te retrage de toți și de toate și de a te ascunde într-o singurătate sălbatică".

Și am plecat.

Drumul a fost un farmec : cîmpii verzi, — „raiuri de iarbă," după vorba plastică a țăranului, — văi adîncite în pace, dealuri cu înălțimi neturburate, ape, păduri, unde, — întrebuințînd cuvintele poetului Jean Rameau, — „omul nu îndrăznește să vorbească cu voce tare, unde vorbele omenești sînt ca niște sacrilegii, unde abia poți să scoți cîteva șoapte nearticulate de un lirism sălbatic, cum fac frații noștri cumințI : animalele".

Ciocîrlii vesele zburau, cîntînd, ipnotizate de soare, ca niște adolescenți fermecați de ochi de femei. Cîte un cuc mîngîia cu monosilabele lui triste, singurătățile crîngurilor. Această pasăre pribeagă, care-și părăsește grija

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

puilor în cuiburi străine, are ceva din natura singuraticilor.

Către asfințitul soarelui, am ajuns.

Deocamdată, am căutat să mă împrietenesc cu cîinii. Sînt foarte mulți : o societate de lătrători credincioși. Patria lor este curtea, de o întindere vastă, unde s-au născut și unde vor muri. Înfățișarea mea le produce oarecare surprindere. Cei mai mici mă hămăie nervos ; cei mai bătrîni ridică spre mine priviri serioase și mîndre. Le adresez tuturor cuvinte de simpatie și într-un minut mi se comunică aceeași simpatie prin mișcarea coadelor. Această mișcare mi se pare mai sinceră decît politețele noastre convenționale, uneori atît de ridicule.

Întreb dacă sînt și pisici.

Un țăran îmi răspunde cu un zîmbet ironic : „Alea sînt lighioane viclene". Cu toate acestea, plimbîndu-mă prin grădină, întîlnesc una de o rară frumusețe. Ai crede că e vro descendentă din minunata rasă a pisicilor de Angora. Voiesc s-o prind, mă apropii de ea blînd, cu vorbe de prietenie. Ea fuge, speriată. E o mizantropă.

Din grădină îmi lungesc privirea către o vale depărtată, odihnindu-mi-o pe orizontul albastru și liniștit. Și atunci, îmi aduc aminte ca de un cîntec vechi, de versurile simple și idilice ale uitatului Deparațeanu :

Mie dați-mi valea verde
Unde pierde
Omul negrele gîndiri,
Unde-ți uiți de infamia
Și sclavia
Auritelor zidiri...

Aproape de-noptat, o ceată numeroasă de țigani nomazi poposesc în apropiere de curte, pe o miriște

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

verde. E o privelişte originală : bărbaţi cu plete negre sau albe, căzîndu-le încurcate pe umeri şi pe frunte ; femei zdrenţuroase, murdare, unele tinere, cu ochi ispititori de înflăcărați, cu dinţi ce au străluciri de zăpadă ; copii goi ; căruţe trase de mîrţoage obosite şi lihnite de foame ; ciini legaţi de căruţe, răsuflînd greoi, cu limbile scoase ; şi un amestec de vorbe, de ţipete, de rîsete, — concert monstru care avea o notă de poezie barbară.

Tîrziu, nu se mai auzea nimic. Se zăreau numai cele din urmă licăriri ale focurilor, în jurul cărora îşi preparase cina lor de seară. Acum dormeau, mulţumiţi şi neturburaţi, unii sub corturi, alţii pe pămînt, cu faţa spre stele.

6 mai. — Ziua e noroasă, puţin rece. Întiia dimineaţă la ţară, surprinde ca cea mai plăcută noutate. În locul uruiturilor de trăsuri şi strigătelor de la oraş, n-auzi decît ciripirile paserilor zburînd repezi pe la fereastră.

Mă duc să văd Oltul, care trece pe aproape de sat, cale de trei minute. Vîntul de cîmp are o armonie ciudată. Dacă nu-l bagi în seamă, te supără ; dacă îl asculţi cu atenţie, ţi se pare un grai vechi care ţi-ar aduce aminte o poveste de demult, aproape uitată. Nu înţelegi ce spune, dar te mişcă. Vîntul acesta evocă vremuri pierdute, amintiri confuze.

Mă opresc în faţa Oltului. El trece repede şi mîndru. Valurile lui au o vioiciune particulară, un ritm şi o curgere ce-ţi sugestionează ideea nestatorniciei. Se duc grăbite şi nepăsătoare.

Pe malul dimpotrivă ; ochii mi se afundă într-o pădure deasă de sălcii. Aud triluri de privighetori şi freamăte de crengi pletoase.

De departe vine un fel de sonoritate vagă, ca o muzică a tăcerii.

*

* *

După amiază amicul meu X hotărăşte să mergem la vînătoare. Întotdeauna am dezaprobat această crudă distracţiune a omului. Mi se pare o crimă, asupra căreia bietele animale aruncă o tăcere supremă, ca o iertare generoasă.

Pe drum, îmi aduc aminte de frumoasa poveste a lui Turgheneff : „Potîrnichea", şi de mărturisirea lui Lamartine, în care se vede mila şi afecţia poetului pentru nevinovatele paseri.

Amicul meu însă e un bun vînător şi mai ales, e departe de a se înduioşa de asemenea pietăţi... poetice.

În mai puţin de o oră, cad moarte zece prepeliţe. Unele expiră sub ochii mei. Sînt atins ca de moartea unor iluzii scumpe, ca de pierderea unor zile fericite... Dar ceea ce mă mişcă mai profund, este un biet cintez. Se aşezase pe o ramură subţire. Deodată cade la pămînt în grîu. Cu o clipă înainte, începuse să cînte. Cîntecul acesta fusese ca o rugăciune de moarte.

Seara m-am dus să vizitez pătulul porumbeilor, paseri care au ciocuri trandafirii ca nişte guri de fecioară. E un popor întreg de porumbei şi porumbiţe albe, totdauna sentimentali. Porumbiţele au un aer delicat şi virginal. Ele îmi amintesc pe unele domnişoare de pension, pe care le iubeam în anii mei de student. E atîta asemănare între o porumbiţă şi o domnişoară de pension... cînd e nevinovată !... Capetele acestor copile mi-au rămas în memorie, ca nişte pastele blonde. „On

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

est poursuivi toute sa vie des têtes de jeunes filles qu'on a vuez à seize ans", zice Ernest Renan, filosoful care a trăit atît de mult printre femei și preoți.

8 mai. — Camera mea are o înfățișare de cochetărie modestă. Abia de cîteva zile o locuiesc, și cu toate acestea m-am familiarizat cu ea ca și cum aș fi cunoscut-o de ani întregi. E luminoasă, largă și curată. De la fereastră zăresc o parte din sat și cîmpia ce se pierde în nesfîrșitul zarei. Privind-o, mă gîndesc la camera mea din oraș, și pare c-o văd cu pereții ei posomoriți și reci.

O ! anii mei petrecuți în această veche și sărăcăcioasă locuință părintească !... O poemă dureroasă pe care am tipărit-o în mutenia pereților.

Aici, sînt ca un paj uitat într-un castel. Pereții aceștia nu-mi spun nimic. Pereții unei case vechi au o limbă tăcută, pe care o înțeleg cei singuratici. Nimic nu este mai expresiv ca zidurile unei ruine. Cine nu rămîne uimit și pe gînduri, în fața lor !

Cît m-au impresionat de dureros bordeele țăranilor... Aceste viziuni de pămînt au o înfățișare de mizerie sfîșietoare.

Ele sînt ca niște monumente de umilință și sărăcie !... Ele cuprind întreaga epopee de suferință și degradare a proletarilor în opinci. Nimic nu protestează, cu o putere de justiție socială mai înaltă în contra palatelor exploatatorilor, ca aceste îngrozitoare cuiburi de mizerie !

Dinaintea lor am înțeles mai adînc visul acelor idealiști generoși, care plăzmuiesc omeniri viitoare mai fericite și mai bune !...

Pe masa care scriu am cîteva volume din operile marilor scriitori socialiști. Știința, logica, dar mai ales

revistatransilvania.ro/mdrr

altruismul lor, m-au cucerit de mult. Aceşti oameni au ceva de profeţi, de vizionari sublimi.

Mă gîndesc pios la toţi acei oameni iluştri care au visat fiecare o lume nouă. Mizeriile şi suferinţele acestei omeniri bătrîne, i-a îngropat. Şi fiecare au croit sisteme economice, plăzmuiri sociale, în care răul să nu mai poată intra.

Ei îmi par ca nişte creatori, preocupaţi de acelaşi etern ideal : Fericirea !

Neliniştit de asemenea gînduri m-am dus pe cîmp să recitesc cîteva pagini din Schopenhauer. Curiozitate psihologică : voiesc să văd ce impresie îmi va face acest filosof în singurătatea unei cîmpii de ţară, unde mă simt atît de liniştit. De cîteva zile, încep să simt instinctul de a trăi manifestîndu-şi vechile lui puteri, pe care un fel de diletantism rafinat de filosofie tristă începuse să-l slăbească.

Natura e plină de voluptate : caldă şi somnoroasă. În apropiere de un copac, unde m-am oprit să citesc, paşte un cal. E slab, i se văd coastele, mănîncă rar, cu silă, are un aer de suferinţă, care te înduioşează, te atrage. Pentru cei care au suferit, chiar durerea unui animal are nu ştiu ce farmec de atracţiune mută. Şi cei ce sufăr, se cunosc de mult : sînt fraţi.

Calul ridică spre mine ochii, — doi ochi bolnavi, de o melancolie profundă, umbriţi de o resignaţie dulce. Mă priveşte şi nu dă nici un semn de spaimă, sau de surprindere. Desigur, a înţeles că nu sînt un om rău. M-apropii şi-l mîngîi pe frunte, pe gît, pe pîntec, îi vorbesc ca unui copil în leagăn. Ochii lui încep să exprime o mulţumire uşoară, — acea plăcere dulce şi binefăcătoare pe care o simte orice fiinţă sub farmecul unei mîngîieri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Acest cal slab, bolnav, uitat, poate că n-a primit în toată viața lui decît lovituri de bice, înjurături grosolane. Durerea de a nu fi fost niciodată iubit și mîngîiat, e poate cea mai grozavă durere.

Și printr-o ciudată iluzie, mi se pare, că, mîngîind pe acest nenorocit animal cineva mă mîngîie pe mine. Totdauna am simțit adînc nevoia unei îngrijiri delicate, unei afecțiuni sincere, setea unei atmosferi de sărutări, de consolări, de bunătate. Viața ar fi dulce dacă ne-am iubi totdauna. Iubirea ne face mai buni. Golul nepăsării, frigul lipsei de mîngîiere, care mă înconjură uneori, mă întunecă, mă îndeamnă către o mizantropie eternă.

Unele mume, femei simple, crescute în prejudițiile familiilor burgheze, socotesc afecțiа maternă, prea mult arătată către copil, drept o rușine. „Aceasta îi rîzgîie". Și totdauna iubirea lor către copii e închisă, discretă, adeseori rece. Sărutările lor sînt rari. Cînd am văzut un copil sărutat de mama lui, cu toată dragostea ei largă, necalculată, am simțit în mine nostalgii de sărutări materne, dureroase de adînci.

Și cu cît mă pierd în aceste reflexii, îmi reazim capul pe coama calului. El stă liniștit și blînd. În singurătatea nesfîrșită a cîmpului, sîntem ca doi prieteni nenorociți care ne iubim.

10 mai. — Făcînd o călătorie de plăcere într-un orășel de pe marginea Dunării, am trecut prin comuna Islaz, — locul unde s-a proclamat revoluția de la 1848. Înserа. Un vînt rece și puternic clătina grînele verzi, dînd cîmpului aspectul unei mări înfuriate. În aer se împrăștia un miros fraged de salcîmi înfloriți.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

În uruitura monotonă a trăsurei, cugetam la nemuritorii luptători ai Revoluției. Numele lor îmi sunau în memorie ca niște silabe dintr-o rugăciune cîntată. Sonoritatea lor avea ceva sfînt.

La o cîrciumă un cimpoier cînta o doină de o melancolie uimitoare.

Seara m-am oprit în orășelul M., cu intenționea de a mă plimba a doua zi pe Dunăre, pînă la Nicopoli.

Aci întîlnesc o frumoasă daneză, pe care am cunoscut-o, acum cinci ani, în casa unui ziarist din București, ce-mi era prieten.

Era aceeași figură veselă, simpatică, cu deosebirea că trecuse peste treizeci de ani, — vîrstă care începe să întristeze pe femei.

Am mîncat, am băut și am rîs împreună. Este ceva interesant în natura acestei femei, care-și tarifează sărutările cu nepăsarea cu care un băcan își vinde icrele. Aci, de o expansiune copilărească, aci, posomorîtă ca un eremit. Schimbătoare aproape la fiecare moment, ea atrage ochii unui observator ca un fenomen psihic ciudat. O îndelungată pasiune alcoolică o predispune uneori către deliruri ușoare. Atunci plînge, devine de o blîndețe copilărească, și vorbește pios de muma ei.

Îi plac parfumurile. Măsuța ei este plină de cele mai felurite și scumpe parfumuri. Le aspiră cu un fel de nesațiu bolnăvicios. Într-însele găsește o voluptate bizară, care îi dă senzațiuni de extazuri lubrice, sau ceva asemănător cu somnul băutorilor de hașiș.

Are o creștere îngrijită și iubește poeziile triste. I-am recitat „L'hiver" de Raul Panchon, o poezie atît de profundă în simplicitatea ei, ale cărei strofe par niște suspine rimate.

revistatransilvania.ro/mdrr

De la sărutări nebune, trece brusc la un desgust amar ; alteori vorbește de amoruri mistice. Și printre mîngîieri de femeie rafinată și spazme isterice, brutale, îmi povestește adolescența ei, — o adolescență îngrozitor de vițioasă.

Spre dimineață căzuse într-unul din acele somnuri bestiale, pe care le-a descris atît de bine poetul Charles Baudelaire în versurile sale erotice. Fără să simtă, i-am sărutat o mînă care atîrna pe marginea patului, și am ieșit în vîrful picioarelor, ca dintr-o biserică unde s-ar fi citit o rugăciune tristă.

12 mai. — Subt praful de raze al soarelui, Dunărea lunecă liniștit spre Mare. Pare că tăinuește cu Vremea, tovarășa ei veche. Are o culoare de argint strălucitor și curge cu o îmlădiere lenește. Și e de o fermecătoare atracțiune pentru cei visători și singuratici.

Însoțit de doi prieteni, m-am pus într-o luntre, destinată să ne ducă la Nicopoli.

Plutirea pe apă îmi umple sufletul de o reverie gravă, îmi dă senzația unei vieți noi și dulci. E un fel de uitare, de vis, în această legănare, abia simțită.

Orașul Nicopoli vine așezat pe dealuri și pe văi. Casele au un aspect de sărăcie și bătrînețe, ulițele sînt murdare, și peste tot domnește o inerție, o tristețe de cimitir părăsit.

Călare pe un măgar slab și care avea nu știu ce aer de pesimism ridicul, am urcat dealurile ce conduceau la faimoasa cetate a Nicopolului. Geamiile în ruine, dărîmăturile zidurilor, fărămăturile ruginite de ghiulele, șanțurile adînci, evocau luptele sîngeroase care avură loc aci în anul 1877, și părea că schițează în aer pastele colorate cu sînge și fum.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Niciodată nu m-a cuprins mai adînc groaza războaielor, ca în mijlocul acestei cetăți în ruină. În depărtare ochiul predomnea cîmpii întinse și păduri, care păreau pictate pe fundul albastru al orizontului. Și ușor, de o monotonie duioasă, s-auzea un cor de femei turcoaice, însoțit de sunetul barbar al daralei pe măsura unor lovituri ritmice.

Aceia ce m-a impresionat mai mult, au fost locuitorii turci. Pentru prima oară vedeam strînși la un loc atît de mulți. Stau grupuri, grupuri, prin cafenele, prin cîrciumi, pe strade, fumînd, vorbind rar, adînciți în calmul lor oriental. Cîțiva m-a uimit prin frumusețea ochilor lor negri, de o melancolie liniștită, înduioșetori de triști.

Alții, strînși pe capul unei luntrii, ascultau o bandă de lăutari, privind tăcuți luciul mlădios al Dunărei. Era un tablou care te oprea în loc. Figurile lor palide, pozele lor de tembeli visători, maneaua cîntată prelung și plîngător, păreau înfășurate într-o umbră de orientalism misterios, neturburat de rafinamentele civilizațiunei. În acest calm, în această lenevie molatecă, senină, în aceste cîntece monotone și somnoroase, eu citeam înțelesul unei filosofii sceptice.

A-ți închide porțile minții la năvala gîndurilor, a-ți umple imaginațiunea cu un neant de visuri nehotărîte, ușoare, a privi curgerea vremei cu seninătatea și nepăsarea de suflet a unui animal stupid și resignat, pentru acești oameni, este poate cel mai firesc deliciu de a gusta viața, privind-o ca pe un etern nimic...

M-am reîntors noaptea. Nopțile de primăvară au parfum de iubire, au adieri ce sînt ca niște mîngîieri misterioase ; ele deșteaptă amintiri de fericiri uitate, și în tăcerea lor îți place să șoptești nume de femei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
Intim — ed. 321
revistatransilvania.ro/mdrr

Din pulberea scînteietoare a stelelor se eterniza o lumină tainică, o lumină de vis, colorînd valurile din jur cu o paliditate ușoară, și înfășura într-o umbră tristă tot ce nu putea străbate ochiul.

Nu s-auzea decît cadența lopeților și un suspin ieșit din adîncimile depărtărilor...

Arborii de pe mal, pe care abia îi zăream, luau înfățișarea unor nebuni, care ridicau brațele, în deliruri, către cer. Cîte o pasăre singuratică trecea repede pe deasupra apei și-i auzeam fîlfîitul aripilor.

Tăceam.

Natura, în timpul nopței, are un caracter filosofic, e ca o educatoare de conștiințe și sensibilități. Singur, în mijlocul ei, găsești cel mai neturburat prilej de a coborî înăuntrul sufletului. Ești ca într-un templu uriaș, unde ai intrat să te confesezi către tine însuți.

13 mai. — Ce schimbătoare e sensibilitatea omenească !... Dar poate că tocmai în această varietate a senzațiunilor noastre constă farmecul existenței, fără de care viața ar fi o monotonie îngrozitoare.

M-am întors la țară cu un fond de optimism, pe care speram să-l păstrez multă vreme. În timpul zilei am citit și am fumat ca un sultan fericit. Plutea în aer o lene de vară care aduce visuri dulci și calde...

Niciodată n-am simțit mai nesățios instinctul de a trăi. Aveam în suflet nu știu ce inocență și naivitate de copil.

Către seară m-am dus pe cîmp. Sunetul clopotului din sat s-auzea strident și vag... Și mă opri, trist, înmărmurindu-mi privirile în apusul care se colora cu o lumină murindă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Vibrațiunea acestui clopot se răspîndește, subt melancolia amurgului, ca un plîns depărtat, strein, duios... Singurătatea se umple de o armonie sfîntă ce îmi străbate sufletul ca un parfum de moarte.

Ideea nestatorniciei vieții mă neliniștește ca totdauna. Pămîntul pe care îl calc îmi amintește că-i aparțin, și că o dată subt țărînă, e uitare, n-a fost nimic !...

Nimic !... Nimic !... pare că suspină clopotul din sat ; Nimic !... Nimic !... citesc în agonia razelor din apus...

Neînțelesul vieței îmi apare dureros de ironic. Minciuna existenței noastre, deșertăciunea iluziilor și luptelor pentru trai, mă îngrozesc ca un mormînt deschis.

Într-o zi, nu voi mai fi, iar Natura va rămîne aceeași : frumoasă, liniștită, nepăsătoare !

Și pentru întîia oară, simți un fel de ură adîncă contra acestei Naturi, aducîndu-mi aminte de versurile, de un pesimism atît de mîndru, ale poetului Alfred de Vigny :

Vivez, froide nature, et revivez sans cesse,

Vous ne recrevrez pas un cri d'amour de moi !

Intru în casă și deschid volumul lui Sully Prudhomme (Stances et Poèmes). Într-o inimă omenească și poetul ei cel mai intim există o prietenie discretă, o înțelegere delicată, care te mîngîie adeseori de trivialitățile și durerile vieții. Noi nu iubim decît pe acei poeți care se apropie mai mult de simțirile și cugetările noastre. În ei, ne găsim întrucîtva pe noi.

Deschid la întîmplare volumul și citesc :

Ici-bas tous les lilas meurent,
Tous les chants des oiseaux sont courts ;
Je rêve aux étès qui demeurent
Toujours...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Ici-bas les lèvres effleurent
Sans rien laisser de leur velours ;
Je rêve aux baisers qui demeurent
Toujours...

Ici-bas tous les hommes pleurent
Leurs amitiès ou leurs amours ;
Je rêve aux couples qui demeurent
Toujours...

Prin fereastra deschisă coboară o pace maiestoasă, şi un vînt uşor aduce, din cînd în cînd, miros de iarbă.

În aceste versuri, recitate în gînd, mă mişcă, mă uimesc, sub puterea unei melancolii nesfîrşite. Cuvîntul acela, atît de banal, atît de simplu : „Totdauna" capătă un înţeles mai profund decît orice cuvînt omenesc ; pare un suspin monstru izbucnind din pieptul acestei umanităţi trecătoare, fragile, de o clipă. Şi crearea acestui cuvînt : „Totdauna" nu este cel mai absurd, cel mai înşelător ? Şi cu toate aceste, nu-l întrebuinţăm mereu în mărturisirile noastre de iubire, în jurămintele noastre de prietenie, în planurile noastre de aspiraţiuni, de iluzii ?

Vai ! ce deriziune !... Pentru ca să trăim avem atîta trebuinţă de-a ne amăgi !...

15. mai. — Cerul e de un albastru curat, ideal. E un cer care atrage ochii, îi fascinează, resfrînge în suflet ceva din seninătatea lui blîndă. Depărtările lui melancolice îţi smulg confesiuni mute, se fac confidentele tale, şi le spui prin extazuri îndelungi, aproape inconştiente, mărturisiri pe care le-ai ţinut ascunse o viaţă întreagă. Acest cer pare că îţi imaterializează fiinţa ; are un farmec mistic, ceva care s-a definit printr-o muzică vagă...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Mă duc în arie, — o curte vastă plină cu iarbă, — unde un cioban tînăr păzește vitele „boerului". Doresc să-l cunosc. Este adevărat că în cadrul sublim al Naturei oamenii îmi par ca niște icoane monstruoase. Dar un cioban are ceva din sinceritatea și liniștea unui animal, ceea ce îi dă o superioritate asupra oamenilor.

M-apropii de el. E sărăcăcios îmbrăcat, dar părul lui sălbatic, negru, căzut undulător pe umeri, îi idealizează figura. Are obrajii bronzați, ochii negri, fără expresie, blajini ca ai unui vițel ; gîtul viguros, pieptul plin, brațele legate într-o musculatură puternică. Ai crede că în această făptură calmă, virilă, nu e o fibră de nervi. În sufletul lui nu încolțește nici o umbră de dorință, de vis, de senzațiune. E liniștit, e senin, a blînd, ca și cerul.

Obișnuit de mic copil cu Natura, el o privește nepăsător, și nu-i aduce un murmur de admirațiune sau de uimire. El o iubește tăcut, fără fraze, și s-ar despărți de ea cu greu.

Intru în vorbă cu el. Îl întreb dacă știe carte, dacă-i plac fetele, dacă trăiește mulțumit, și altele. Îmi răspunde scurt, uneori, surprinzător de cuminte.

Convorbirea cu ciobanul mă farmecă. Ea îmi arată cît e de dulce și de folositoare vorba cu un țăran înțelept și sobru și îmi amintește discuțiunile ridicule, artificiale, banale, care turbură atmosfera orașelor, ca niște zgomote atît de deșerte.

Îi ofer țigări și mi le primește cu plăcere ; apoi începe să-mi cînte din caval.

E un artist. Cîntecele lui au o duioșie care te leagănă și-ți deșteaptă amintiri de voluptate. Îl ascult uimit. Cîte-un bou ridică capul și se uită melancolic spre noi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

De aici pornim împreună pe cîmp, în apropiere de o fîntînă. Fîntînele, la țară, au un farmec poetic.

Spre neașteptata mea plăcere, întîlnesc o societate de copii. Sînt patru : Bucur, Criu, Ion, Radu, toți păzitori de cai. Ne facem șase.

Una din marile plăceri ale singurătății este și tăcerea. Aci vorba e un zgomot supărător, aci mintea găsește o odihnă binefăcătoare. Cu toate acestea, copiii au un limbaj care încîntă și interesează. Familiaritatea lor mă face să zîmbesc cu o naivitate sinceră.

Se uită la mine cu atenție, mă întreabă cum mă cheamă : numele meu li se pare bizar ; unul îmi ia ochelarii, îi pune pe nas, ceilalți rîd cu hohot, așa de comunicativ...

Petrec ca la un teatru.

Nimic însă nu-i surprinde mai mult ca figurile colorate din „Gil-Blas illustré" pe care îl aveam în buzunar. Aceste portrete în ochii lor au o însemnătate uimitoare. Li se par minuni. De abia pot să-mi potolesc rîsul. Văzînd doi inși care se sărută, ei exclamă : „Uite cum se giugiulesc !" ; în fața unui velocipedist, adaogă : „Umblă călare pe un cal de fier"...

Le dau tutun. Fumează cu o pasiune ce ar revolta pe marele Tolstoi. E singurul lor vițiu ; o distracțiune de singurătate și mizerie. În schimb, îmi fac servicii : îmi aduc apă rece în urcior și îmi culeg flori. Îmi povestesc despre lupii „din zăvoiul de peste Olt", și îmi zic „vere" cu o intimitate nespus de dulce.

Și în clipele acelea mi se pare că sînt și eu un copil nevinovat, bun, naiv, ca și ei.

17 mai. — Privesc, prin fereastră, fundul de dealuri care se ivește într-o perspectivă aburoasă, sub melancolia depărtărilor albastre. E cald și liniște.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Mă simt ademenit de gînduri leneşe. Pacea şi singurătatea încep să mă neliniştească. Ele îmi par ca nişte armistiţiuri, cari îmi prevestesc lupte viitoare mai crude decît cele cari le-am îndurat.

Întotdeauna m-am îndoit de liniştea şi fericirea cea mai sigură. O nenorocire, o decepţie, o turburare cît de adîncă, mă găsesc mai prevenit decît fericirea cea mai mică. O iluzie nouă, o speranţă, un vis de noroc, mă turbură. Deziluziile şi scepticismul îmi sînt prieteni vechi ; cu ei trăiesc mai liniştit.

Să mă fi născut oare blazat, cu „o rană în suflet ?" Iată o întrebare la care n-aş putea răspunde aşa de lesne. Dar ştiu că în lupta vieţei am venit puţin înarmat. Desigur, n-a fost să fac parte dintre învingători.

Şi nu este oare marea cauză a nemulţumirei, a îndoieli, a tristeţei noastre, tocmai acest dezacord între natura noastră prea fină, prea rafinată, prea bună, şi natura mediului, adeseori : grosolană, egoistă şi rea ?

Firește : această analiză este de un domeniu prea personal, pentru a putea fi generalizată. Cu toate acestea, cine ştie dacă ea nu rezumă psihologia unor cazuri izolate, cari alcătuiesc acea familie a învinşilor de timpuriu.

Pentru a înlătura această intimă analiză, am trecut rîul ca să mă împrietenesc cu singurătatea pădurilor. Intru, puţin sfios, pe subt o boltă de stejari bătrîni, şi simt un fel de religiozitate de templu. M-afund liniştit pe cărări aşternute cu covoare de frunze. E o tăcere care-ţi umple sufletul de un extaz ce te fură. Peste tot : o sălbăticie măreaţă ce te face să visezi la vremuri primitive, biblice. Din cînd în cînd, un filfiit de aripi, un

țipăt de pasăre, căderea unei crengi uscate, înfiorează o clipă odihna maiestoasă a copacilor.

Niciodată n-am putut să-mi definesc bine senzațiunile care le simt în singurătatea unei păduri. Ele sînt prea adînci, prea tainice, și mi se pare peste putință a le analiza, a le nota în vibrațiunea lor adevărată. Un pictor poate că le-ar traduce prin culori ; un muzicant prin sunete ; cuvintele le-ar falsifica. E un fel de părăsire, ceva ca o ispitire ușoară de mizantropie ; o groază și un urît adînc de tot ce e lume zgomotoasă și banală ; și evocarea unor figuri de femei iubite, în amurgul palid al amintirilor. Apoi : o uimire dulce, o liniște de suflet profundă, — uitare...

Ca niște note dintr-un cîntec vechi, ca niște adieri de poezie virgiliană, pare că pădurea îmi șoptește aceste versuri din dulcele Eminescu :

O ! rămîi, rămîi la mine,
Te iubesc atît de mult !
Ale tale doruri toate,
Numai eu știu să le-ascult ;

În al umbrei întuneric
Te asemăn unui prinț,
Ce se uită-adînc în ape
Cu ochi negri și cuminți...

18 mai. — Azi am sfîrșit, pe malul apei, ultimele pagini din „Manon Lescaut". Reciteam acest cap de operă al lui Prévost, după zece ani. Cînd l-am citit pentru întîia oară eram student, — cu iluzii și idealuri...

Și cum rămăsesem pe gînduri mi se părea că apa îmi vorbește : „Nu te mira, tinere !... Într-u cîtva, orice om

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

este un „des Grieux“, și orice femeie o „Manon Lescaut“. Nu crede în statornicia pasiunilor, ele sînt și și apele : trec.

Idealurile se visează, nu se găsesc. Iubirea e cea mai serioasă afacere a vieței, dar femeile au descreditat-o puțin.

Inima e ca un instrument : lasă să cînte cu ea orice femeie. Numai bagă de seamă să fie o artistă ; o profană ți-o va sfărîma.

Știu că te turbură foarte mult faptul că Manon înșela, pentru bani, pe des Grieux, cel mai pasionat suflet de amant. Dar ce vrei ? Luxul l-ați creat tot voi oamenii, el s-a transmis ca un simț adînc, din generațiune în generațiune, și bietelor femei le vine greu să se lipsească de el. Fi sigur, dacă inimile voastre ar fi de metal, femeile v-ar cere să le prefaceți în... bani.

Cu toate acestea, nu te dezgusta de iubire : iubește ! Gloria cea mai mare nu prețuiește cît o clipă de iubire.

Și nu te îndoi un moment : „iubirea este cea mai serioasă afacere a vieții“.

Așa îmi vorbea apa. Mi se părea o ciudată elocință ironică și rece, ca și ea.

Cînd m-am întors acasă, am zărit lîngă jghiabul unei fîntîni o țărancă și un flăcău sărutîndu-se. M-am ascuns după buruieni să-i privesc. Îmbrățișerile lor erau lungi, de foc. S-au despărțit, șoptindu-și ceva.

Acești oameni se iubesc. Amorul lor e simplu, ca și ei.

Și sînt fericiți, poate tocmai pentru că nu înțeleg ce e fericirea.

19. mai. — Florile pe care le-am cules, stau veștejite pe masa mea de lucru. Era un frumos buchet de trandafiri albi — o poemă de petale.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Paliditatea lor seamănă cu figurile unor copile anemice. Lumina soarelui, străbătînd printr-un transparent verde, răsfrînge asupra lor o umbră sfioasă și tristă, care le dă un înțeles de deșertăciune, de mormînt...

Am cugetat adeseori că s-ar putea scrie o interesantă și frumoasă carte : „Psihologia florilor". Un observator genial și pacient ar descoperi în ele un sistem nervos, o sensibilitate a lor.

Am băgat de seamă că florile de seră au o tristețe discretă, languroasă, ca niște ochi de femei care au plîns. Să provie această din cauza lipsei de soare, de atmosferă liberă ? Sensitivele sînt ca niște inimi care sufăr, subt atingeri brutale. Floarea soarelui trebuie să fie susceptibilă ipnotismului, dacă se întoarce mereu după astrul zilei. Zorelele care își deschid petalele numai în zori și le închid în timpul soarelui, poate că au o afecțiune misterioasă pentru luceafărul dimineței, căruia numai lui își desfac sînul lor virginal. Nalba de cîmp, cu florile ei mari, și pembé, cu trupul ei înalt și mlădios, are în timpul serei o paliditate de o finețe morbidă. Să impresioneze ea, așa cum trebuie să impresioneze o floare, de acea melancolie vagă pe care o împrăștie amurgul ?

În general, lucrurile mi s-au părut că exprimă dureri și melancolii aproape omenești. Ca și cum aceste corpuri inerte ar avea un suflet. O cruce de biserică veche, înclinată într-o parte ; un dulap cu cărți acoperite de praf și de fire de păianjen ; un arbore tăiat, zăcînd cu crengile întinse pe pămînt ; frunzele care se scutură, toamna ; o icoană cu zugrăveala ștearsă, atîrnată în odaia unei familii de săraci, o casă dărîmată ; o candelă de mormînt, neagră de fum ; etc. sînt atîtea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

lucruri care au aspectul lor de tristeţe particulară, ca nişte figuri omeneşti.

Heine a concretizat această impresie într-o senzaţiune tristă a adoratului : „Lumea are parfumul unor viorele uscate".

Această tristeţe nesfîrşită, care se exală aproape din toate lucrurile din Natură, a dezvoltat adînc în mine simţul pietăţii şi al iubirei. Între lucrurile din natură şi inima mea sînt legături atît de profunde, încît nu rareori o frunză căzînd, un buchet de flori veştede, m-au făcut să sufăr mult.

Desigur, o mare parte din pesimismul unui om provine şi din această excesivă sensibilitate faţă de lucrurile din natură. Din această cauză, adeseori, sensibilitatea atinge un grad de dezvoltare aproape maladiv.

Acei care privesc totul cu o desăvîrşită nepăsare, izbutesc să-şi ferească conştiinţa şi sensibilitatea de multe simţiri care turbură şi fac să sufere. Aceştia poate că traduc mai înţelept visul vieţei. A căuta să analizezi, să înţelegi, să iubeşti prea mult lucrurile din natură, sînt poate cauzele cele mai directe ale multora din durerile noastre.

22 mai. — Am deschis fereastra şi privesc cum plouă. Dealurile, ce se zăresc în depărtare, par învăluite într-un zăbranic plumburiu.

Îmi place mult ploaia. Ea are o armonie a ei, un cîntec particular, care te predispune către gînduri. În nopţile de toamnă s-aseamănă cu o jale, cu un plîns omenesc.

Mă gîndesc şi fumez necontenit. Ţigara e un tovarăş de singurătate, şi fumul ei are o retorică : Totul e fum !...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Marele Tolstoi vorbește rău de țigare și numește obiceiul fumatului o plăcere vițioasă. Vestitele sale articole asupra alcoolului și tutunului au provocat răspunsuri admirabile, cum e de exemplu acela al lui Dumas fils. Scriitorul rus afirmă că fumatul adoarme conștiința. Ei, da ! pentru aceasta iubesc țigarea.

Am simțit totdauna un fel de recunoștință, de iubire, pentru lucrurile care îmi provoacă mîngîieri.

Rousseau, în „Confesiuni", ne spune că îmbrățișa arborii și plîngea cînd se depărta de ei. Îi erau mai scumpi decît oamenii, care l-au făcut să sufere atît de mult.

Este adevărat că abuzul alcoolului poate deveni periculos, dar fumatul nu este un vițiu atît de grozav pentru a fi imoral, chiar întrebuințat fără măsură. Chimicii ne dovedesc că tutunul conține otravă, dar visătorii afirmă că această otravă e dulce.

Am convenit că adoarme puțin conștiința. Și nu este aceasta o calitate ? Dar nu sînt în viață minute cînd avem nevoie de uitare, de adormire, de ceva care să ne întrerupă raportul dintre conștiința noastră și realitatea dureroasă a vieții ?

Noaptea, tîrziu, a început o furtună. Cerul se întunecă, întinderile depărtate cu dealuri în fund, iau un aspect sumbru ; și ca un geamăt surd, venit din adîncimi necunoscute, s-aude glasul confuz al Oltului, vuietul pădurilor din apropiere.

Pare o orgă uriașă psalmodiind un imn de mînie.

Simt tremurări de spaimă, — o spaimă de copil, cum le aveam odinioară, într-o cameră întunecoasă, cînd mama mă deslipea de la sînul ei. O ! am avut totdauna atîta nevoie de sînul unei mume !...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Furtuna aceasta are încă o putere de evocație, care umple pagini din genialele acrieri ale lui Dostoievschi. Ea îmi amintește figura simpatică și bolnăvicioasă a unei germane, pe care am cunoscut-o în casa unui prieten. Citise mult, vorbea puțin, era străină în țara noastră și cînta la clavir, cu o rară măiestrie.

Am auzit-o o singură dată cîntînd „L'orage" de Weber, — armonie imitativă, unde s-aude căderea ploii, urletul vîntului și rugăciunea sfioasă a unui păstor. E o cascadă de note, aci, de sonoritate puternică, zgomotoasă ; aci, de o delicatețe blîndă, de o tristețe mistică.

Am înțeles atunci că nimic nu tălmăcește mai adînc sufletul omenesc ca muzica. „Furtuna" lui Weber nu era chiar povestea acelui suflet de femeie pribeagă și atît de nenorocită ?

24 mai. — De dimineață am fost sculat de zgomotul unei trăsuri trasă de patru cai cu clopote. Un prieten, dintr-un sat vecin, însoțit de un tînăr necunoscut, venise să mă vadă. Am hotărît să dejunăm împreună. Prietenul meu are un spirit viu și glumeț. De cîte ori îl întîlnesc trebuie să rîd. Eu iubesc mult pe acei care mă fac să rîd.

Despre tînărul necunoscut aflai că abia de o săptămînă ieșise dintr-un ospiciu de sănătate. Grație unei serioase îngrijiri a doctorului, se tămăduise puțin. I se recomandase liniște și distracție.

Îl privi cu atenție : nebunii mă interesează mai mult decît oamenii cuminți. Era tăcut, palid, și avea uneori gesturi de o stîngăcie bruscă și nervoasă. Cîteodată își rezema fruntea de mînă și suspina lung. Avea ochii albaștri, mari, plini de o tristețe turburată.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

După dejun am vorbit despre femei. El a cîntat cîteva romanțe vechi, cu o voce puternică și tremurătoare. Apoi m-a rugat să-i recitesc versuri. I-am recitat :

O ! mamă, dulce mamă, din negură de vremi,
Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi...

de Eminescu ; și

„A fost, a fost"... încep tușind
Poveștile bătrîne,
A fost, a fost, zic povestind
Ieri dor, poveste mîne.

de Theodor Șerbănescu.

Mi-a mîngîiat părul cu mîna și s-a uitat la mine dulce.

Seara au plecat.

Tîrziu, m-am dus pe cîmp, urmat de Cerber, un cîine bătrîn, care mă însoțește în toate plimbările mele singuratice.

Nopțile de mai au o suavitate femenină. Stelele tremură ca niște ochi voluptoși ; luna are melancolia unui profil de poet ; iar vîntul, ce vine din depărtările cîmpului, aduce miros de fîn cosit.

Niciodată nu simt mai adînc singurătatea sufletului ca în nopțile acestea.

Și uneori farmecul lacrimilor mă înduioșează, ca amintirea unui cîntec de leagăn...

Senzație ciudată !... pe care poetul Haraucourt a exprimat-o într-un vers admirabil :

Moi qui pleure tout seul quand les nuits
sont trop belles...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

27 mai. — Ami, je suis la Solitude ! pare că îmi şopteşte, în fiecare zi, singurătatea, cu care m-am obişnuit ca cu o iubită de demult. Şi acest simplu vers din vestita „Noapte de Decembrie“ a lui Musset, amintit în aceste locuri tihnite şi sălbatice, cîştigă o tristeţe ce te înclină către un extaz, către un plîns sfîşietor... Atinge sensibilitate în fibrele ei cele mai fine, cele mai delicate...

Obosit de zgomot, rănit de decepţii, sufletul nostru doreşte adeseori exilul unei singurătăţi eterne. Dar mai tîrziu chiar această singurătate devine o durere.

Un mediu social aspru înăbuşeşte aspiraţiunile şi sentimentalismul unui suflet superior şi nobil, neocazionîndu-i mijloacele de a le manifesta. Între acel suflet şi mediul social se stabileşte un dezacord trist.

Dimpotrivă, într-o singurătate liniştită şi blîndă, sufletul devine încrezător, iluzionist, şi resimte nevoie de a-şi înaripa vechile lui aspiraţiuni. Ei bine, această influenţă a singurătăţei nu crează o nouă îndoială, o nouă temere, pentru pierderea aceloraşi aspiraţiuni ?

Iată în adevăr, ce încerc de cîtva timp aici.

În lupta grea a existenţei începusem să mă obişnuiesc cu lipsa iluziilor şi-mi adormisem sufletul sub para unui scepticism înţelept. Retras în singurătate, simt plăcerea de a retrăi cu vechile mele iluzii. Ştiu bine că le voi pierde din nou, — şi tocmai această prevedere în fondul unei dureri, de care încep să mă tem.

Şi a avea cît de puţine iluzii nu este una din înţelepciunile vieţei ?

28 mai. — Adeseori mă simt uimit sub tăcerea ce predomneşte colţul acesta de Natură, mai ales în orele triste, cînd cele de pe urmă raze ale zilei se sting. E o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

tăcere atît de desăvîrşită, atît de adîncă ! încît ai putea s-auzi ecoul unui suspin, cum zice aşa de poetic marele Flaubert.

Această tăcere îmi inspiră o educaţiune sentimentală. Ea este ca o lecţie filosofică ce mă învaţă a-mi exila sufletul în propria lui tăcere, pentru a-l feri de trivialităţile şi răutatea existenţei exterioare.

Această tăcere îmi aminteşte că, unele frunţi de cugetători, unii ochi de femei, în care se lămureşte, în mod vag, o linişte senină, sub care se ascund adîncimi de suflet necunoscute.

Cînd mă obişnuiesc prea mult cu ea, pare că împrumut ceva din sălbăticia şi profunditatea ei. Are un nu ştiu ce asemănare cu somnul copilăriei, aromit sub farmecul basmelor ; sau cu somnul morţei, umbrit de aripile eternităţei...

De cîţiva ani, mă gîndesc ore întregi, aproape în fiecare zi, la Fericire şi la Moarte. Una mă face sceptic, cealaltă trist.

Aici, în acest colţ intim de singurătate, uitasem Moartea crezîndu-mă fericit.

Fericit, cum ? Nu caut să mi-o lămuresc : pentru fericire nu sînt cuvinte ; dar mi-am dat seama că în mine simţul de linişte, de cugetare, de iubire simplă şi singuratică, fiind mult dezvoltat, mă face inaccesibil lumei şi mişcărilor din oraşe. Şi a reintra din această tăcere iarăşi în lume, e o durere mare.

4 iunie. — Am pornit, cu faţa în soare, cu părul în vînt, însoţit de un ciomag lung, — o creangă de anin, — pe malul apei, pe cîmp, prin grîu, pretutindeni. E un elan, un amestec de entuziasm, de adoraţiune, de recunoştinţă, pe care aş voi să-l arăt Naturei, ca o mărturi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

sire de iubire nețărmurită. Și simt, ca un puternic simț al ereditățeî, transmis de cine știe cîte generațiuni, o adorațiune de ceruri, de păduri, de ape, de liniște, — în care am crezut totodată că s-ascunde umbra mea de fericire pămîntească...

Apele îmi șoptesc aiurări de ducă, nostalgii de depărtări ; vîntul îmi aduce miros de păduri, visuri de codru, de singurătăți necunoscute ; păsările se urmăresc amorezate, cu ciripiri vesele ; un pitpalac suspină ascuns în grîu ; cerul îmi zîmbește cu surîsuri albastre ; soarele, îmi înflăcărează obrajii...

Din vreme în vreme, mă odihnesc pe pămînt, mă întind pe el, îl ating cu capul, închid ochii, visez...

Fac proiecte nebune : hotărăsc să nu mai revin în lume, să rămîn aici totdauna lîngă iubita mea Natura !

Întind brațele, ca și cum aș voi s-o îmbrățișez adînc, și cu buzele ce-mi tremură îi șoptesc cu un glas duios, smuls din tot sufletul meu : te iubesc... te iubesc...

Obosit de umblet, m-am abătut într-o cîrciumă din sat, — încăpere cu patru pereți murdari și afumați, cu tavanul scund făcut din bîrne, prin ale căror unghiuri păienjeni și-au țesut pînzele lor viclene. La o masă rotundă și soioasă, un țăran bea rachiu dintr-o oală, scuipă des și silnic, fumează dintr-o lulea aproape stinsă, și vorbește din cînd în cînd, singur. Cămașa abia i se mai ține pe umeri, e zdrențuită și nespălată ; părul îi cade încurcat pe frunte, iar în ochi îi lucește ciudat o rază slabă de conștiință, care îi luminează puțin întunericul vieței. E o figură de proletar, îndobitocită de beție și de mizerie. M-așez de-o parte să-l privesc și să-l ascult.

Cîrciumarul îmi spune la ureche : „Un stricat, Domnule ! Un bătut de D-zeu !... Un leneș !... nu muncește... își bate nevasta... și bea toată ziua“...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Ah ! cîrciumarul acesta moralist mă revoltă !

Beţivanul vorbea : „Hei !... aş fi fost de mult la cimitir, dacă n-aş bea !... Beau ca să uit... ca să îmi ard sufletul... Ştiu eu că copiii îmi plîng la uşile străinilor... Dar ce să fac ? S-o îndura Dumnezeu de ei !... Eu m-am ticăloşit... Beau ca să uit... Altfel aş fi fost de mult la cimitir“...

Cuvintele acestui dezmoştenit mă atingeau ca o poveste plîngătoare şoptită. Ele îmi evocau poema umilinţelor, ale căror vieţi alcătuiesc un şir de muncă, nevoi, de sărăcie. În simplitatea lor de amară, ele păreau ca o dureroasă pagină de istoria neagră a poporului dezmoştenit şi exploatat.

M-am sculat să plec şi ridicînd ochii către beţiv îl văzui plîngînd. Ca şi cum îmi înţelesese gîndurile mele de pietate mută.

10 iunie. — Pe malul Oltului, spre seară. Se lasă o pace blîndă şi tristă, ceva ca liniştea dinăuntrul unei biserici vechi. Chiar apa curge mai leneş, pare că se înmlădiază ca un braţ voluptos pe subt umbra adormită a sălciilor. Se aude piuitura cristalină a privighetorilor, fluieratul lung, tremurător, ca un solo de jale, al turturelelor ; basul monoton al boului de baltă, şi un cuc singuratic silabisindu-şi numele. Luna plină se ridică încet, dînd singurătăţei un farmec de pustiu virgin.

La douăzeci de paşi de mine, o ţărancă, mînîndu-şi două vaci sătule de iarbă, se opreşte pe mal, cercetînd un drum de trecere prin apă.

Îi înţeleg gîndul : vrea să-şi ducă vitele în zăvoiul de pe celălalt mal. Şi spre surprinderea ochilor mei neruşinaţi, privesc cum îşi desprinde betele, apoi fusta, şi ridicîndu-şi cămaşa pînă la sîn, intră după vaci în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

apă. Oricît mă silesc să văd mai bine, abia deslușesc rotunjimea bronzată a șoldurilor, pe care valurile i le atinge cu înfiorări voluptoase.

E un tablou : vacile păşind greoi şi agale, urmărite de o ţărancă care-şi arată goliciunea trupului, subt lună. E o idilă, un pastel de o gingăşie clasică...

15 iunie. — Mă întîlnisem de cîteva ori, pe cînd umblam singur prin păduri, cu o ţărancă tînără şi frumoasă, uitîndu-se la mine adorabil de ruşinos şi grăbindu-se să ducă mîncare ciobanilor.

De astă dată, cum stam pe brînci, la umbra unui copac, o zării de departe şi o chemai. Simţeam o nemărginită nevoie de a încerca acel farmec înfiorător pe care îl împrăştie apropierea unei femei.

Veni cu oarecare temere. Purta o îmbrăcăminte simplă şi veche ; picioarele-i desculţe erau asprite de pămînt, dar se prelungeau de la glezne în sus într-o rotunzime albă ce se dezvolta treptat către şolduri ; printre gene strălucea nu ştiu ce umezeală dulce de ochi plinşi şi trişti, sînul avea o tremurare de val plin şi toată figura ei rotundă, albă, avea o nuanţă de bronz, ce-ţi amintea unele profile rustice din poemele poeţilor pastorali.

Era femeia unui podar, „om rău care o bătea şi o părăsea cu lunile".

Se aşeză lîngă mine cu încrederea unei prietene de demult. Desigur, trebuie să-şi fi zis : un om care umblă singur prin păduri, citeşte cărţi, mîngîie cîinii şi stă ore întregi s-asculte freamătele frunzelor, — nu poate fi un om rău.

Lîngă această femeie simplă, fără nervi bolnăvicioşi, în care sîngele curgea bogat şi cald, simţurile mele bla-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

zate de deboşeriile oraşelor, tremurau sub o vibrare de voluptate necunoscută pînă atunci.

După cîteva vorbe, cînd izbuti să mă fac plăcut acestei ţărance, înţelesei că în inima cea mai simplă, ca şi în cea mai rafinată, există o aspiraţie vagă către fericiri mai presus decît mulţumirile traiului comun.

Culcai capul în poala ei şi închisei ochii ca şi cum aş fi voit să visez. — Ea începu să-mi resfire părul.

În clipele acelea, toată firea mea sensibilă se confundă într-o reverie nehotărîtă, unde părea că se desluşeşte un regret amar de-a nu putea să-mi statornicesc toată viaţa în cadrul acestei naturi, lîngă o femeie simplă şi bună, ca o inimă de copil. Cum ? pentru unii oameni nu este cu putinţă să-şi realizeze nici visurile lor cele mai modeste, cele mai nepretenţioase ?

Ea păru că-mi înţelege neliniştitele mele gînduri şi îmi zise zîmbind :

— Eu vroi să-mi vorbeşti...

În acest cap frumos părea a se ascunde o rază de inteligenţă, care n-aştepta decît mijloacele care să-i înlesnească o dezvoltare largă. Am înţeles aceasta din vorbele ei înţelepte şi din o manieră, aproape fină, de a mă privi adînc în ochi.

Cîteodată zîmbirile ei semănau cu irizarea unei petale de trandafir pe care au căzut boabe mari de rouă.

Nimic cochet, nimic artificial, în această fire francă şi simplă. Într-un salon ea ar fi părut o figură stîngace, ridicolă ; dar în cadrul Naturei, din care nu ieşise niciodată, era ca o făptură din basme.

Şi pentru că arătam o frică de copil, ca să mă întorc în sat, în noaptea aceea am dormit... nu ştiu bine : într-un palat sau în bordeiul ei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

22 iunie. — Mă urcasem pe o movilă singuratică, pentru a privi, de la înălțime, depărtările misterioase ale orizontului, care mă impresionează tot așa de adînc astăzi, ca și în copilărie.

Era în apus. Soarele se înflăcărase, împrăștia o agonie de lumină, ce se stingea cu încetul și se cobora treptat să dispară după vîrful unor plopi înalți. Avea melancolia unui suspin, unui adio...

Apusul lasă în unele suflete o tristețe care le urmărește, le turbură, ca notele de la sfîrșitul unui cîntec funebru. Și oricît de banală ne-ar fi ziua, totuși, apropierea timidă a nopței are un farmec nou.

Priveam adînc. Se lăsa o pace blîndă peste miriștile întinse ca o aripă uriașă. Apa, strecurîndu-se printre zăvoaie, îmi apărea ca o fîșie imensă de mătase albă. Cîrduri de țărani se întorceau obosiți, cu coasa în spinare, de la muncă. Iar pe sus, convoiuri lungi de ciori, se afundau către păduri...

Am stat așa pînă tîrziu. M-am întors acasă, cu ochii către cer pe care l-a iubit atît de mult nefericitul Tasso și l-a descris adeseori tot atît de maestru ca și genialul Dante. Avea un senin care îți fermeca ochii, îți limpezea sufletul. Un pictor l-ar fi zugrăvit, zîmbindu-i ; o femeie, ar fi cugetat la poeți și amanți.

Nu puteam să dorm. Luna bătea în fereastra mea și îmi umplea odaia cu o văpaie misterioasă. Guy de Maupassant reproduce în opera sa intimă, „Sur l'eau", cuvintele unei femei inteligente care îi spuneau că influența lunei asupra craniului omenesc e mult mai periculoasă decît influența soarelui. Acest lucru l-am remarcat adeseori.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Luna ne ajută să iubim, ne deschide o sete nepotolită de a fi fericiți, ne face puțin nebuni. Nimic nu se armonizează mai desăvîrșit cu natura omenească decît ea : e tristă cînd sîntem triști ; e veselă cînd sîntem veseli.

Încerc să mă culc, dar razele ei îmi cad pe căpătîi, pe frunte, în păr. Pare că le simt. Sînt ca niște atingeri de degete fine, ca niște adieri „care ar fi blonde" cum zice François Coppé.

Mă scol și îmi reazim fruntea de gratia ferestrii. E o tăcere uimitoare, ceva ca într-o stepă unde n-ar exista nici o urmă de viață. Ochii mi se adîncesc în imensitatea pierdută a cîmpului, fără să desluşească nimic. Stelele, stinse de lumina lunei, nu se zăresc în nici o parte. Abia o mișcare de zefiri dulci, îmi răcoresc sfioși fruntea.

Și din toată această singurătate, se desprinde o tristețe largă, nesfîrșită, ca parfumul unor sălcii de cimitir, care îmi amintește atîtea iluzii moarte, risipite ca o țărînă în penumbra nehotărîtă a trecutului. Eterna jale de cele rămase în urmă, de vremurile duse, revine și acuma pe ritmul unor suspine tînguitor de amare. Parcă aș voi să mă întorc înapoi, să reîncep aceleași drumuri, să întîrziez cît mai mult de sfîrșitul neînțeles al vieței ; iar cînd îmi dau seama că această dorință e o nebunie veșnic nerealizabilă, înmărmuresc de spaimă...

Niciodată n-am simțit mai profund, mai dureros de sincer, fragilitatea și nestatornicia vieței omenești față de eterna frumusețe și armonie a Naturei. Și cînd, neliniștit de aceste gînduri, ridicai din nou ochii spre lună, mi se păru de astă dată, că îmi surîdea înfiorător de ironie...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

5 iulie. — Cerul e pătat de nori subțiri, ce par ca niște insule albe călătorind în spațiu.

Nimic nu-ți deșteaptă mai adînc doruri de ducă, nostalgii de depărtări, ca acești frumoși nori de vară.

Îi privesc, culcat pe nisipul de la malul apei, ca un nebun care s-ar uita fix la vedeniile minței lui.

Aș voi să vorbesc, să cînt, să plîng, să rîd, dar lipsește cineva, — nu știu cine, — care să mă asculte, să mă vadă, să mă înțeleagă, să mă iubească.

Nu pot decît să mă izolez în mine însumi, să cuget,— și pare că mi-e frică de cugetarea mea.

E o durere pe care aș numi-o „singurătatea sufletului".

În lume simt mai rar această durere ; în mijlocul Naturei ea îmi revine totdeauna.

Desigur, aproape în orice suflet omenesc se află un fond curat de iubire care se păstrează pentru un alt suflet ; o iubire care e mai senină, mai ideală decît iubirea egoistă, iubirea de sine ; și cînd nu întîlnesc acel suflet pentru care păstram această iubire, — sufletul nostru rămîne singur.

Această singurătate este poate una din marile cauze ale tristeței noastre.

Unii mor din cauza ei, — Werther a dovedit-o ; alții devin mizantropi sau sceptici după cum o dovedește o mare parte din tinerimea de azi, — o tinerime palidă, sensibilă, fără entuziasm.

Dar pentru ce această nevoie a sufletului nostru de-a se uni cu un altul, de-a ieși din propria lui singurătate ?

Frica de moarte, — instinctiv, — ne stăpînește pe toți. Ideea distrugerei, pieirei finale, e poate cauza aces-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

tei nevoi a sufletului nostru de a nu fi singur, de-a se continua în amintirea unui alt suflet.

În vreme ce-mi treceau prin minte aceste reflecţiuni, soarele nuanţa apa cu o culoare de argint strălucitor, ca şi cum ar fi voit să amestec în cîntecele undelor armonii de raze.

Şi nu ştiu pentru ce, — plîngeam.

În satul C..., 1892

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr